

PAUL KONEWKA.

(Een kunstenaar met de schaar.)

Hij was reeds dood eer gij een van allen geboren waart, de man wiens naam we boven dit opstel plaatsten. Maar in zijn tijd was hij beroemd, en met recht. Want al heb ik nimmer gehoord dat iemand na hem getracht heeft *zijn* vak weer te beoefenen — hij was een kunstenaar bij Gods genade, zoo goed als Rembrandt, Rubens en Van Dijk. Hij was echter geen meester met het penseel, doch *ridder van de schaar*. Waaronder we voor ditmaal geen kleermaker verstaan; wat weldra blijken zal.

* * *

Geen kunstvak is binnen weinige jaren zóó algemeen geworden als *het fotografeeren*. Iedereen laat z'n portret maken, iedereen krijgt portretten van iedereen, en bijna iedereen fotografeert zelf in onze dagen ook zoowat iedereen. De armste moeder vindt de paar kwartjes, waarvoor ze haar kleine

PAUL KONEWKA,
12 jaar oud,
door hem zelf uitgeknipt.

meid of jongen op een plaatje getooverd krijgt, en altijd „sprekend gelijkend.” En welke knaap heeft op z'n verjaardag-, St.-Nicolaas- of kerstmisverlanglijstje met fiets en een horloge niet tevens „camera” alias fotografietoestelletje staan!

Nu, voor een goeden gulden kan een vader tegenwoordig z'n kinderen een instrumentje present doen, dat wel niet fijn afgewerkt is, maar waarmee toch reeds aardige „kiekjes” te maken zijn.

Dan, dat alles is pas sinds de laatste tientallen van jaren waar. Wie over grootvaders portret nog bezit, kan er zeker van zijn, dat dat indertijd ruim zooveel gekost heeft, als thans de prijs van een reeds aardige „camera” bedraagt. En wie zooveel geld voor z'n beeld en gelijkenis niet te missen had! Wel die deed het zonder, of met minder. Want in die dagen bestond er of nog iets anders, dat op menschenbeelding gelijkte: het *silhouetten-schaduwbeeldenknippen* n.l.

Silhouetten zijn onbekende ding geworden voor kinderen van dezen tijd. Vader en Moeder echter hebben ze nog wel gezien, die eigenaardige zwarte figuurtjes, die . . . doch waarom zou ik probeeren een lange omschrijving te geven van wat dat eigenlijk waren. Alle platen, die dit artikeltje aantrekkelijk maken mogen, *zijn* silhouetten.

De achttiende eeuw was het bloeitijdperk voor silhouetportretten. Op menige kermis —

PAUL KONEWKA
Portret door
hem zelf geknipt

onzaliger nagedachtenis — vond men te midden van vele andere min of meer schunnige tentjes er één, waarbinnen een silhouetsnijder voor enkele stuivers uit zwartpapier ieders portret wilde en begeerde te knippen. Met echte kunst had dat werk heel weinig te maken. 't Was een geheel werktuigelijke handigheid.

Men kwam binnen, verklaarde geportretteerd te willen worden en werd op een stoel geplaatst. Vervolgens nam de kunstenaar een soort van scherm, dat ter linker of rechterzijde van den klant gezet werd, zóó, dat de wang dicht tegen het papier kwam, dat binnen het raam van dat scherm was uitgespannen.

Een brandende lamp werd nu ter rechter of linker van den te portretteren persoon opgehangen, waardoor het schaduwbeeld van diens gezicht op het gespannen papier werd geworpen. Zorgvuldig werd dan de omtrek van dit verkregen beeld met een potlood op het papier nãgetrokken; door een heel bekend teekenmiddeltje werd dit

PAUL KONEWKA. (Naar een fotografie).

potloodportret verkleind op den witten kant van een stuk papier overgebracht, dat aan de keerzijde was zwart gemaakt; de schaar werd gegrepen en weldra was *de silhouet* uitgeknipt, om eindelijk op een wit cartonnetje geplakt en achter glas in een lijstje gezet te worden.

Heel wat zeldzamer waren de uit de-vrije-hand-geknipte schaduw-

beelden. Wie zóó de kunst verstond van 't knippen was dáárom reeds in z'n omgeving een zeer bewonderd persoon. Zelfs waagde zoo iemand het wel eens kleine *groepjes* van menschen, dieren, boomen of bloempjes uit te knippen. Maar 't was meest meer aardig dan mooi. En 't kwam niemand in 't hoofd, verbaasd uit te roepen: „wat kunstwerk is dit!”

't Was en bleef een wel aardige liefhebberij. En kon je 't niet, nu daarom was 't nog wel mogelijk een goed kunstenaar te zijn. De grootste en zekerste

De rattenvanger van Hameln.

teekenaars, b.v. zagen geen kans een dragelijke silhouet te knippen, terwijl het een liefhebber zonder eenig kunstgevoel dadelijk en altijd gelukte.

En toch is er eenmaal een waar kunstenaar geweest in deze „zwarte kunst.”

* * *

Dat was *Paul Konewka*.

Te Greifswald in Pommeren werd op den 5^{den} April 1841 een jongske geboren, dat al heel vroeg van zich spreken deed. Het liefste stuk speelgoed van den kleinen man was een schaar en een brokje papier. En alles wat hij zag: menschen en dieren, kon hij in papier alleraardigst náknippen. Niemand had er hem toe aangezet; niemand had het hem geleerd; en hij greep nimmer, gelijk andere voor kunst begaafde kinderen, naar griffel of potlood, maar altijd weer naar de schaar. En in plaats van teekenen en kleuren was zijn lievelingsbezigheid: uitknippen.

Ook toen hij langzamerhand van kind knaap en van knaap jongeling werd, bleef dat zoo.

Z'n scherp waarnemende oogen zagen *den omtrek*, de silhouet van ieder ding terstond helder en klaar, nog eer hij onderwijs ontvangen had in teekenen of beeldhouwen.

Maar wonderlijk, wat binnen den omtrek lag, lijn of kleur, dat scheen hij haast niet te zien, dat kon hij ook niet weergeven.

Natuurlijk vonden z'n ouders, familie-

leden en allen met wie hij in aanraking kwam, hem een wonderkind. Misschien wel terecht.

Paul *moest* kunstenaar worden; dat stond vast, daarvoor was hij in de wieg gelegd.

Maar welke kunst zou hij kiezen en bestudeeren? Men geloofde, — Paul teekende immers nooit, maar kon uitnemend uitsnijden — men geloofde: beeldhouwer, dat zou het beste zijn.

Dus deed vader z'n best onze jongen in de werkplaats van een flinken beeldhouwer geplaatst te krijgen.

Op zekeren dag stapte Paul naast vader voort op weg naar den beroemden beeldhouwer Drake. Een portfeuille met uitknipsels droeg hij onder den arm.

Wat keek de heer Drake verbaasd van die knipsels naar den kleinen man. Had hij dat gedaan? 't Was haast onbegrijpelijk. Die matroos, die tuinman, die schilder en die schoolmeester? Die staande, loopende, blaffende honden? Die weidende of springende herten?

Die haan, dat varken en die gans? Dat portret van hemzelf ook?

't Was wonderlijk! Wat had die jongen nauwkeurig 't eigen-

aardige van elk der menschen en dieren, van elke houding en iederen stand gezien.

Diezelfde knaap, met z'n peinzende oogen en het halflang neerhangende haar, dat zou eens z'n beroemdste leerling wezen. Drake voelde het. Natuurlijk Paul mocht in de werkplaats komen. Dadelijk. En dan flink aan den

„Pifferari”. (Fluitspelers).

Eliza's vlucht.

arbeid. Studeeren, studeeren, om 't immer raker, immer mooier te doen.

Vader en de beeldhouwer beiden waren vol blijde verwachting en hoogst tevreden over dat eerste bezoek.

En Paul? Och ja, hij wou ook wel beroemd worden, en je moest toch iets leeren.

Zoo kneedde Paul het was en de klei; maakte er beelden en beeldgroepjes van; doch 't werd niets bijzonders, heel gewoon werk, net als van alle andere leerlingen en vooral niet beter.

Dat viel Drake bitter tegen. Hij was hoogst ontevreden over de vorderingen van z'n leerling. Toch deed de jongen z'n best. Maar wat wilt ge? Gave om 't schoone en grappige te zien en *uit te knippen*, had de knaap zeker gekregen. Beeldhouwen evenwel, dat kon hij niet, zou hij ook nimmer leeren.

Wat moest de jongen dan, want het duurde niet lang, of Drake's werkplaats had hij verlaten.

Probeeren teekenaar of schilder te worden. Maar wat hij naar de natuur teekende of schilderde bleef even ver beneden z'n silhouetten als wat hij beeldhouwde.

Deze zwarte kunstbeelden waren deels profielportretten; d. w. z. portretten van ter zijde genomen, deels groepen en figuren, die z'n eigen verbeeldingskracht hem voorgetooverd had. Vooral ook personen en personengroepen uit z'n lievelingsboeken knipte hij meesterlijk uit. Zoomede tooneeltjes uit volksliederen, sprookjes en vertelsels.

Ge vindt daar proeven van in z'n hierbij afgebeelde silhouetten: „Eliza's vlucht”,

„de Rattenvanger van Hameln”, „de Pijpspelers” en „de man met z'n viool”.

En mocht het *Paul Konewka* ook al niet gelukken als schilder iets van beteekenis te scheppen, beroemde schilders erkenden toch dat hij in *zijn* zwarte kunst een ware meester was.

In 't bijzonder Duitschlands grootste schilder, *Adolf Menzel* stelde zeer veel belang in den jongen kunstenaar en zijn werk. Ja, menigmaal heeft hij in latere jaren voor Konewka groepjes geteekend of geschilderd, opdat hij ze in 't zwarte beeld zou kunnen weergeven.

De knipkunstenaar van zijn kant vereerde en bewonderde Menzels prachtwerken in hooge mate. Hij kon met eerbied en geestdrift over allerlei kunstwerken spreken en toonde daarbij ten duidelijkste, dat hij wist wát er schoon was in een stuk en waaróm; ook daarin zich dus als een waarachtig kunstenaar openbarende.

Doch de vriendschap van een ander beroemd man, den portretschilder *Eduard Magnus* bracht hem nog verder vooruit. Deze toch begreep dat het nu wel heel aardig was een beroemd uitknipper te heeten doch daar kon geen schoorsteen van rooken. Magnus deed meer dan het album vol schoone zwartbeelden dat Konewka hem toonde, bewonderen. Voor een flinke som kocht hij 't den verheugden jongen man af.

Zou hij dus waarlijk met z'n kunst nog eens 't brood kunnen verdienen?

Magnus geloofde het niet. Wie zou nog meer zulk een

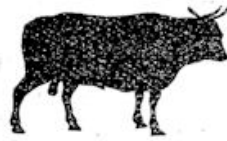
album willen koopen? Waarschijnlijk niemand. Neen, wanneer Konewka z'n kost winnen wou, dan moest hij zich op schilderen toeleggen. Maar hoe vol moed die beiden weer van voren af aan begonnen, ook Magnus kon van Konewka geen schilder maken. Het lukte niet en 't zou ook niet lukken.

Spoedig had onze kunstenaar inmiddels weer een nieuw album met zwarte beelden ontworpen. Er stonden prachtige silhouetten in. De knapste kunstenaars waren er niet over uitgesproken. Maar niemand die het kocht. En Konewka moest leven. . . .

Daar komt hij in kennis met den fotograaf *Gustav Schauer*, een man zeer knap in z'n vak niet alleen, maar ook een kunstkenner en iemand die wat aandurfde. Hij kocht Konewka het tweede album af. En wat misschien ruim zooveel waard was, zei daarbij: „Je moet een middel zien te vinden om je albums in grotere getallen vervaardigd te krijgen, anders verdien je nooit genoeg.”

Voorzeker een goede raad. Hoe die echter op te volgen? De fotograaf nam het zelf ter hand. De prachtige silhouetten uit *zijn* album liet hij door een bekwaam teekenaar uiterst nauwkeurig op steen teekenen en daarna konden de kunstwerkjes bij duizenden worden *gesteendrukt*, en als boekwerk worden uitgegeven.

Op eens was Konewka beroemd. De voornaamste kunstenaars erkenden dat zulk een fijnheid en scherpte in uitbeelding, zulk een schoonheid en bevalligheid van vorm, zooveel uitdrukking eindelijk ook, nergens ter wereld door 't eenvoudig uitknippen van een omtrek ooit eerder was verkregen.

Nu was onze man in het rechte vaarwater. Al kon de groote menigte misschien niet zien welk een heerlijk verschil er was tusschen deze kunst-

stukken en de vroegere silhouetten, men kocht z'n werken toch. Hij kon leven van z'n kunst.

Verbazingwekkend was z'n vaardigheid om ter ieder uur, in weinige minuten, wanneer het maar verlangd werd, de prachtigste silhouet van mensch, dier of plant uit te knippen. Altijd had hij z'n schaar en z'n eigen soort van zwart papier bij zich.

Spoedig kwam een uitgever op de gedachte, in plaats van met gewone platen, een boek met deze zwartbeelden te versieren. Dat viel zeer in den smaak. En van toen af had Konewka werk en daarmee verdienste genoeg.

Vader en Moeder waren inmiddels gestorven. Zij hadden den roem van hun zoon niet mogen beleven.

Z'n zuster, een ernstig, degelijk meisje, kwam bij den vroolijken, beroemden broer te Berlijn inwonen. Zij leerde hem rustig te werken en huiselijk te zijn.

Johannes Trojan, een geleerd jong dichter, werd *zijn* vriend, later *haar* echtgenoot. Die bracht hem er toe de heerlijke werken van Englands grootsten dichter, Shakespeare te illustreeren. Misschien zijn dát Konewka's schoonste kunstwerken geworden. Eer die evenwel tot stand waren gekomen, was er heel wat studie voorafgegaan. Wie zou het boek van een schrijver van platen kunnen voorzien, indien hij niet eerst ten volle diens werk had begrepen?

In 1868, hij was toen pas 24 jaar oud, ondernam hij een zomerreisje naar Zuid-Duitsch-

land, waar Stuttgart hem zoo goed beviel, dat hij besloot zich daar te vestigen.

Nog vele kunstwerken kwamen daar uit z'n hand. Nu eens waren het beelden bij de liederen van zijn zwager J. Trojan; dan knipte hij platen bij de ook ten onzent bekende geschiedenis van Piet den Smeerpoots en dergelijke kinderverhalen.

Z'n zuster en schoonbroer waren ondertusschen in Berlijn gebleven.

Nog eenmaal zou hij ze wederzien. In den herfst van 1870 werd Konewka door een hevige koorts aangegrepen. Weldra bleek het, dat hij longontsteking had in ergen graad.

In het vreemde land, onder vreemden wilde hij niet sterven. Doodziek kwam hij in December bij z'n zwager en zuster te Berlijn aan. De brave zielen! Zonder om eigen gezondheid te denken, verpleegden ze den armen kunstenaar met zelfopofferende liefde, maanden lang.

Na een lang, smartelijk lijden, stierf hij den 10^{den} Mei 1871. Niet lang daarna ging z'n lieve zuster, door dezelfde kwaal aangetast, eveneens voor eeuwig ter rust.

Zelfs in z'n ziekte rustte de schaar niet. En ondanks z'n pijnen en koortsen waren ook de toen vervaardigde silhouetten van zeldzame schoonheid.

* * *

Zoo hebben wij dan saam nog eens Konewka herdacht.

Misschien rijst de vraag: en was dat nu een nuttig leven?

Hebt gij met genoeg op Konewka's figuren gestaard, hebt ge ze „prachtig getroffen” gevonden?

Wel, dan heeft Konewka's werk, nu, meer dan dertig jaar na z'n dood, nóg de kracht menschenlevens een beetje aangenaam te maken.

Van hoeveel menschenwerk moeten wij niet zeggen, dat het alleen maar goed was om levens te bederven en te vergallen?

Dat heeft Konewka met z'n kunst alvast niet gedaan.

Ja meer. Nog zullen honderden, duizenden oogenblikjes van vreugde hebben om de gave die God hem had gegeven. Daaronder zullen zijn zieken, die hij even hun pijn laat vergeten, vermoede en afgestobde moeders, wier kinderen hij even voor haar zoet houdt en in een goed humeur brengt; kinderen wier tranen hij droogt; menschen die hij van een grooten vijand verlost: de verveling.

„Iets dat waarlijk schoon is, is voor altijd een vreugde” heeft een Engelsch dichter gezegd.

Daarom verheugen zich de menschen als zij zien de kunstwerken, die God den kunstenaar geleerd heeft te maken, tot verheuging van menschenharten en tot Zijn eer.

Daarom verheugen zich de menschen meer dan om eenig menschenkunstwerk, over bloemen en planten en lachende luchten boven de schoone aarde, die het kunstwerk is van den Gever aller gaven, den oppersten Kunstenaar, wiens arbeid schoon is en goed.

